

TÜRÜK

2019, Yıl/Year: 7, Sayı/Issue:17, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: **07.02.2019**

Kabul Tarihi / Date of Accepted: **15.04.2019**

Sayfa / Page: **105-126**

Research Article / Araştırma Makalesi

Doi: <http://dx.doi.org/10.12992/TURUK675>

Yazar / Writer:

 Dr. Öğr. Üyesi Salih Gülerer

Uşak Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
salih.gulerer@usak.edu.tr

 Ahmat Asar

Doktorant, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
asar4267@gmail.com

 Mustafa Tenekeci

Doktorant, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
mten4100@gmail.com

“ZAMAN YELİ” ROMANININ KARNAVALEKS ÖZELLİKLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Öz

Türk edebiyatının son dönemlerde dikkat çekici yazarlarından biri de Gürsel Korat'tır. Korat, tarihi ve edebi bilginin sınırlı olduğu 12. yüzyıl Anadolu'sunun özellikle Kapadokya bölgesindeki tarihi, sosyal ve dini olayları romanlarına taşır. Bu dönemi *Zaman Yeli* (1995), *Güvercine Ağıt* (1999) *Kalenderiye* (2008) *Rüya Körü* (2010) adlı romanlarıyla ele almıştır. Serinin ilk romanı *Zaman Yeli*'dir. Bu çalışmanın amacı Gürsel KORAT'ın *Zaman Yeli* (ZY) isimli romanının incelenmesi ve Mikhail Bakhtin'in karnaval yaklaşımına ait karnavaleks özelliklerini taşıyıp taşımadığının tartışılmasıdır. Bu amaçla roman öncelikle biçimsel özellikler ve muhteva açısından incelenmiştir. Literatür taraması ile ulaşılan Mikhail Bakhtin'in karnaval yaklaşımına ilişkin bulgular araştırmacılarca liste haline getirilmiş *Zaman Yeli*'nin bu unsurlar açısından içerik analizi yapılmıştır. *Zaman Yeli*'nin karnaval yaklaşımına uygun unsurların tamamını taşıdığı ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gürsel Korat, Zaman Yeli, Karnaval, Mikhail Bakhtin, Kapodokya

INVESTIGATION OF ES ZAMAN YELI AN ROMA BY KARNAVALEKS CHARACTERISTICS

Abstract

Gürsel Korat is one of the remarkable writer of the Turkish literature. Korat uses the social and culturel events of the 12th century Anatolia's, especially Kapadokya area, which those informations are very limited. He approached that era in his novals which are called *Zaman Yeli* (1995), *Güvercine Ağıt* (1999), *Kalenderiye* (2008) and *Rüya Körü* (2010). Series' first noval is *Zaman Yeli*. The objective of this work is to examine of Korat's noval called *Zamanın Yeli* and to argue if this noval has Mikhali Bakhtin's carnival approach's karnavaleks features. With this objective, the noval is firstly examined to morphological properties and content. Findings about Mikhail Bakhtin's carnival approach which is reached from the literature review have been listed by the researchers and content analysis was made for *Zamanın Yeli*. *Zamanın Yeli* bears to all proper factors of the carnival approach.

Key Words: Gürsel Korat, Zaman Yeli, Carnival, Mikhail Bakhtin, Kapodokya

1. Giriş

1.1 Mikhail Bakhtin ve Karnavaleks

Mikhail Bakhtin 1895 yılında doğmuştur. Rus biçimcilerinin etkisinde kalmıştır. 1929 yılında yargılanıp beş yıl boyunca bir toplama kampında kaldığı düşünülmektedir. 1975 yılında bir huzurevinde ölmüştür. Mikhail Bakhtin'in hayatı süresince iki eseri yayınlanmıştır. Bakhtin'in 1940 yılında doktora tezi olarak verdiği "Rabelais ve Dünyası" adlı eseri, Gorky Instude Of World Literature tarafından kabul görmemiştir. Bakhtin bu eserinde öne sürdüğü edebi görüşlerle, edebiyata yaklaşımıyla sonraki yıllarda adından çokça söz ettirmiştir (Madran, 2012; Fırıncıoğlu, 2015; Oktay, 2001; Küçük, 2011).

Bakhtin, *Rabelais ve Dünyası* isimli yazınbilim incelemesinde Rönesans dönemi yazarı François Rabelais'in eserlerinde bulunan halk mizahı özelliklerini ele almaktadır. Bakhtin, Rabelais'in eserlerindeki gülme, karnaval, grotesk özellikleri ortaya çıkarmıştır (Koç, 2017).

Bakhtin (2001) romanı bir bütün olarak görür, biçem, söz ve ses açısından çeşitlilik gösteren bir fenomen olarak kabul eder ve romanın; geçmişi idealleştiren epik türünden farklı olduğunu belirtir. Roman, şiirden farklı olarak sadece edibin dilini değil toplumsal çok dilliliği ve ferdi seslerin çeşitliliğini de gerçekçi bir romanın koşulu olarak görür. Şiirden farklı olarak yine düzyazıda dilin katmanlaşmaları ve toplumsal çok dillilik yok edilmez. Dilin evriminde sessel katmanlaşmalar yanında toplumsal ve ideolojik katmanlaşmalarda yer alır, edebi dil de bu dillere paralel katmanlaşır.

Bakhtin (2001)'e göre roman edebi gelişimi öndeleyen başat bir türdür, edebiyat tarihi açısından önemli olduğu kadar edebiyat teorisi açısından da müstesnadır. Roman genellikle çok

katmanlı, olay örgüsü temelinde oluşan, girift bir türdür. Romanın geçmişin idealleşen epik türünden gayri resmi dil ve düşüncesiyle, samimiyetiyle, kutsal şeylere saygısızlığıyla; yüksek türlerdeki otoriteden, yücelikten uzak konumlanmasıyla farklıdır. Bakhtin bu görüşlerle romanın idealleştirilen türlerdeki gibi toplumdan bağımsız olmadığını her anlatımda yenilediğini ve aynı zamanda geçmişten izler barındırdığını bu nedenle bir türün anlaşılabilirliği için kaynağına inilmesi gerektiğini belirttiği görülür. Yani Bakhtin'e göre karnaval edebi bir tür değil edebi türe yansıyan halkın gerçekliğidir ve türleri doğru anlayabilmenin yolu türlerde bu kaynağa ulaşabilmektir.

Grotesk kavramının ilk kez 1480 de yapılan kazıda ortaya çıkan Roma yapılarındaki süslemeler için kullanıldığını bu yapıların toprağa gömülü olduğu için grotto (İtalyanca mağara) zannedilerek mağaraya has anlamında grotesco ifadesinin kullanıldığını belirten Yanıkkaya (2003) grotesklerin gülünç, düzensiz yüksek nitelikli şeylere uygulanan resimler olduğunu çalışmasında yer vermektedir.

“Bakhtin'in grotesk gerçekçilik olarak tanımladığı bu durumun temel ilkesi yüce, tinsel, ideal, soyut ne varsa, hepsinin alçaltılması, aşağılanması, maddi düzleme, ayrılmaz bütünlükleri içinde beden ve dünya sahasına transfer edilmesidir (Yanıkkaya, 2003).”

Bakhtin'e göre “...groteskin kaynağı, halkın yaşama dönük mizah anlayışının baskıdan kurtularak özgürce ortaya çıktığı halk festivalleri ve onların uzantısı olan karnavallardır.” (Yanıkkaya, 2003).

Bakhtin, Batı sanat anlayışını anlayabilmek için antik çağdan beri süregelen ve Batı kültürünün her noktasını etkilediğini düşündüğü karnavallara yönelmiş bu nedenle Rabelais'in eserlerinde yer alan kaynaklardan karnavaleks unsurları izlemiştir.

Bakhtin (2001) karnaval unsurları şu şekilde izlemektedir:

“Karnaval, kutsalı cismani olanla, yüceyi aşağı olanla, önemliyi önemsizle, bilgeliği aptallıkla bir araya getirir, birleştirir, ilişkilendirir ve bütünleştirir” (Bakhtin, 2001: 239).

“Karnavala özgü kategoriler eşitlik ve özgürlüğe, her şeyin karşılıklı bağlantılı oluşuna veya karşıtların birliğine dair soyut düşünceler değildir. Bunlar, yaşam biçiminde deneyimlenen ve oynanan somut olarak bedensel zevkleri çağrıştıran ritüel-törenselleşmiş ‘düşünceler’dir.” (Bakhtin, 2001: 239).

“Birincil karnaval edimi, karnaval kralının gülünç bir şekilde tahta çıkarılması ve ardından tahttan indirilmesidir (Bakhtin, 2001: 240).” Kralın tahttan indirilmesi karnaval dünya anlayışının özünü değişim, değişiklik, abartılı ölüm ve yenilenme açısından yansıtmaktadır (Bakhtin, 2001: 240). Tahttan indirme tahta çıkarmanın karşıtı olarak karnavaldaki yer alır ve tahta çıkarma işleminde verilenlerin geri alınması, kralla alay edilmesi ve dövülmesi eylemlerini içerir.” (Bakhtin, 2001: 242)

Tüm karnaval unsurları ikirciklik içerir ve her unsur tezatları ile birlikte karnavaldaki kendine yer bulur. En yüce tanrılar bile dünyevileştirilir ve kendilerini yenilenme zorunluluğuna düşürülür. Karnavaldaki gülme dahi dünya düzeninin, hakikatin, otoritenin değişimi gibi daha yüce bir şeye yönelir. Karnavalın oluşum yeri sokaklardır. Karnaval tüm insanlarıdır, samimidir, teklifsizdir. Karnavallaşan edebiyatta yer zıt değerler barındıran iki düzeyli bir yerdir (Bakhtin, 2001).

Bakhtin'in edebiyata yansımalarını ele aldığı Ortaçağ karnaval anlayışında bireyin ve toplumun iki yönlü bir hayatı olduğu hayatın bir yönünün ciddi, kasvetli, hiyerarşik, dogmalara dayandığı diğer yönü ilk yönün tam tersi küfür, saygısızlık, küçük düşürmeler, müstehcenlikler içeren alabildiğine özgür bir karnaval ortamı olduğu görülmektedir.

Bakhtin edebiyatın karnaval etkisi barındırmasından daha öte 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren edebiyatın tamamen karnaval geleneğine büründüğünü belirtmekte, karnavalın sadece içerik açısından değil biçim açısından da edebiyata şekil verdiğini örnekleriyle göstermektedir (Bakhtin, 2001:250). Sokratik diyalogun da karnavaleks efsaneler taşıdığını belirten Bakhtin (2001) “Karnavaleks efsaneler genelde, geleneksel kahramanlaştırıcı epik efsanelerden son derece farklıdır: Karnavaleks efsaneler kahramanı alçaltıp yere indirir, kahramanı aşına kılar, yakınlaştırır, insanlaştırır; ikircikli karnaval gülmesi, gösterişli ve resmi olan her şeyi yakıp kül eder, ama hiçbir şekilde imgenin kahramansı özünü ortadan kaldırmaz” demektedir (Bakhtin, 2001: 252).

Karnaval unsurlarının edebi eserlere yansması hususunda Bakhtin (2001) Ortaçağın neşeli cehennem temsillerinin etkisinden bahseder. Ölümün her şeyi müsavi konuma getiren özelliğinin karnavala ait ölüm temsilinden kaynaklandığını belirtir. “Ölümler diyarı, yaşamdaki tüm dünyevi konumların temsilcilerini denkleştirir; orada hükümdar ve köle, zengin ve dilenci eşit koşullarda bir araya gelir ve içli dışlı temas kurar; ölüm, yaşamda taç giyen herkesin tacını elinden alır. Ölümler diyarının temsili genellikle, karnavala özgü ‘tepetaklak edilmiş bir dünya’ mantığına başvurur. Bir hükümdar ölümler diyarında köle olur, köle hükümdara dönüşür” (Bakhtin, 2001:253). Bir başka edebi eserde gerçek yeryüzünün karnavallaştığını belirterek “ Neredeyse gerçek yaşamın, çoğu doğalcı bir tarzda tasvir edilen tüm sahneleri ve olayların arkasında az ya da çok farklı şekilde, karnaval meydanı ve beraberinde, samimi temaslar, uygunsuz birleşimler, kılık değiştirmeler ve şaşırtmalar, zıt imge çiftleri, skandallar, tahta çıkarmalar/tahttan indirmeler vb. konusunda özel karnavaleks mantık göz kırpmaktadır” (Bakhtin, 2001:253). demektedir. Bakhtin'in antik Hristiyan anlatı edebiyatının doğrudan karnavallaştığını belirtmesi dikkat çekicidir.

Sonuç olarak Ortaçağ dünyasının karnaval anlayışı Bakhtin tarafından bir edebiyat kuramı olarak kullanılmış ve Batı'nın edebi eserlerinin az veya çok karnavaleks özellikler taşıdığı ortaya çıkarılmıştır.

Bakhtin'in belirttiği karnavaleks; farkın her yönüyle reddedildiği, kişilerin konumlarının ve konumlandırılmalarının homojenleştiği, sınıfsal farkların ve eşitsizliklerin, hiyerarşik yapıların, yapmacık ilişkilerin tamamen önemini yitirdiği, teklifsiz ve samimi bir ortamın olduğu, yasakların ve tabuların olmadığı, uygunsuz birleşmelerin, kahkaha, oyun ve çılgınlığın merkezde olduğu bir yaşam biçimini ve bunun yansması olan bir edebiyatı ifade eder (Madran, 2012; Fırıncıoğlu, 2015; Oktay, 2001; Küçük, 2011).

1.2. Gürsel Korat ve Zaman Yeli

Yazar Gürsel Korat'ın 2000 yılında yayınlanan *Zaman Yeli* isimli romanı; romanın ruhunu yansıtabilecek bir epigraf ile başlar. Epigraf: “...bir kitabın veya bir kitap bölümünün başına onun ruhunu anlatacak yolda konulmuş olan ve başka birinin yazısından seçilmiş kısa yazıdır” (Aktulum, 2011). Ancak epigraf sıradan alıntılardan farklıdır. Epigraf “Bir metnin ya da bölümün hemen başına yerleştirilerek, kimi zaman ait olduğu yazarın adı belirtilerek, izleği, anahtar sözcükleri ile

yer aldığı metin ve başlığıyla ilişkilidir. En öze indirgenmiş bir tür önsöz, ‘önsözün bir özeti’, ‘alıntının özü’, ‘sözceleme ayrıcalıklı bir biçimde sokulan bir ikon’dur. Bir metni bir başka metinle ilişkilendirerek bir benzeşiklik ilişkisi kurar. Bir sayfa başında yalnız yer alarak ‘kitabı temsil eder’, kitabı ve anlamını indirgeyip özetler” (Aktulum, 2011). Albert Camus’tan alınan *Bütün büyük olayların, büyük düşüncelerin önemsiz bir başlangıcı* vardır. Cümlesinin *Zaman Yeli*’nin ruhunu yansıtan bir cümle olduğu anlaşılmaktadır. Zira *Zaman Yeli*’de efsanevi bir olayın anlatıldığı, bu efsanevi olaya Selçuklular safında Babailere karşı savaşır esir düşen Kör Leon ve Kilise Ressamı Sağır Dimitri’nin arkadaşlığının basit ama yıkıcı nedenlere sebep olduğu romanın arka kapağında anlatılmaktadır.

Gerçek bir tarihsel isyandan, *Baba İshak (Babailer)* isyanından temellenen roman daha sonrasında yazarın kurgusal olarak oluşturduğu Moğollara ve Selçuklu Devleti’ne karşı yapılan bir isyan üzerinden gelişmektedir. Babailer isyanında Selçuklu tarafında savaşan kör bir asker ve sağır bir ressamın sıra dışı/mecburi dostluğu okuru Kapadokya’ya sürükler. Zulme karşı birleşen, ortak tavır takınmak zorunda kalan Kapadokya halkı dinsel, mezhepsel ayrılıkları bir kenara bırakıp Kapadokya’nın yeraltı şehirlerinde bir ortaklık oluşturur. Bu ortaklık *Çiftaslan Tarikatı* etrafında gerçekleşir. Çiftaslan, çift gövdeli ve tek başlı bir aslandır. Kitapta kullanılan karakter isimlerinde farklı inanış ve dillerde aslan anlamına gelen Leon ve Haydar isimlerinin kullanılması dikkat çekicidir. Çift gövdeli aslan, dönemin yasaklı figürleri arasındadır. Kapadokya’nın yeraltı şehirlerinde Moğollara, Selçuklulara ve tüm baskıcı iktidarlara karşı kurulan örgütün de sembolü olarak bu figür kullanılmaktadır. Tarihte böyle bir tarikatın varlığı şu ana kadar tespit edilmediğinden tarikatın akronik bir şekilde kitapta yer aldığı söylenebilir. Araştırmalar çift gövdeli tek başlı aslan kabartmasının Aksaray-Nevşehir yolu üzerinde bulunan Alayhan Kervansarayının girişinde bulunduğunu göstermektedir. Romanda anlatılan olayların geçtiği çevreye yakın olması nedeniyle yazarın Alayhan Kervansarayındaki bu kabartmadan esinlenmiş olabileceği düşünülmektedir. Bu durum romandaki unsurların rastgele değil tarihsel bir bağlam içerisinde işlendiği görüşünü kuvvetlendirmektedir. Gürsel Korat’ın romanın gerçeği ve kurguyu başarılı bir şekilde birleştirdiği söylenebilir.

Gerek kahramanların diyalogları gerek yazarın; zamanının en ünlü ressamı olan *Dimitri* için “sağır adam”, Babailere karşı savaşmış paralı bir asker olan *Leon* için “kör” adlandırmasını kullanarak anlatıma başlaması dikkat çekicidir. Çünkü romanın anlatımına başlanması ile karnavaleks roman anlayışı akla gelmektedir. Bu çalışmanın amacı *Zaman Yeli* isimli romanın Bakhtin’in belirttiği karnavaleks özellikleri taşıyıp taşımadığını izlemektir.

2. Yöntem

Zaman Yeli adlı romanın karnavaleks özellikler taşıyıp taşımadığını ortaya koyabilmek için öncelikle romanın biçimsel özellikleri daha sonra romanın muhtevasına yönelik incelemeler yapılmıştır. Araştırmada genel tarama modeli kullanılmıştır. “Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır” (Karasar, 2013). Tarama araştırmalarında doğrudan inceleme yapılabilir veya kaynaklar sistemli bir hale getirilerek araştırmacı tarafından yorumlanabilir (Karasar, 2013). Bu nedenle

Bakhtin'in Batı edebiyatında karnaval unsurlarını ele alışı incelenerek araştırmacılarca karnaval unsurlarının listesi şu şekilde oluşturulmuştur:

- Kutsal varlıkları somutlama ve onlara saygısızlıkta bulunma
- Değerlere içten bir tutumla, saygı ile saygısızlık arasında bir yaklaşım sergileme
- Karnaval kralının gülünç şekilde tahta çıkarılması ve aşağılanıp alay edilerek tahttan indirilmesi
- Saygısızlık, küfür, küçük düşürme, alay, müstehcenlik, kutsal metin ve deyişlere ilişkin parodiler
- Anlatıcı kimseye benzemeyen, genel normlara uymayan, alışılmış yaşam biçiminden kopmuş, herkesçe hor görülen ve kendisi de herkesi hor gören delirme eşiğinde bir kişidir.
- Ölüm ve yaşam karnavaldaki beden imgesinde birleşir, dev bir beden şeklinde insanlığın ilerleyişi biçiminde bireyin ölümlülüğü aşılır.
- Resmîyet yok edilir, bedensel arzulara dair aşırılıklar kutlanır.
- Hayatın olağan akışından kopulur.
- Karnaval dışındaki yaşamın her türlü yasağı ve sınırı karnaval süresince askıya alınır, kişilerarası bütün farklar yok edilir, hiyerarşik yapı ve ona bağlı her şey ortadan kaldırılır.
- Karnavalda uygunsuz birleşmeler görülür.
- Karnavaldaki yaşam alışılmış hayatın ters-yüz edilmesidir.
- Toplumsal çok dillilik ve bireysel çok seslilik içerir.

Oluşturulan karnaval unsurları listesine göre *Zaman Yeli* romanında karnaval unsurları içeren kısımlar üç araştırmacı tarafından ayrı ayrı belirlenmiş ve belirlenen kısımların karnaval unsurları içerdiğine ortak görüşle karar verilmiştir.

3. Bulgular ve Yorum

3.1.Zaman Yeli Romanının Biçimsel Özellikleri

Zaman Yeli isimli romanın yazarı Gürsel Korat'tır.* Romanın ön kapağına Kapodokya'daki bir oyma kilise resminden alınmış at başını gösterir bir fotoğraf yerleştirilmiştir. At başı resminin Kapodokya'da bulunan bir kilise resminden alındığı yazar Gürsel Korat tarafından belirtilmiştir. Arka kapakta ise aynı at başı fotoğrafı sol ve alt kenarı kapatır şekilde yerleştirilmiştir. Fotoğrafın üstten 3 cm olacak şekilde kenar kısmına sarı renkte yaklaşık 24 punto büyüklüğünde, kelimelerin ilk harfi büyük olacak şekilde kitabın adı yazılıdır. Üst siyah kenarda yazarın ismi ve soy ismi yaklaşık 16 punto büyüklüğünde yazılıdır. Fotoğrafın sol alt kısmında ise beyaz renkte yayınevinin amblemi, altında da yaklaşık 8 punto büyüklüğünde yayınevinin adı yazılıdır.

Arka kapaktaki at başı fotoğrafının hemen başlangıcında kırmızı renkli harflerle "Geçmiş neydi? Yaşanıp bitmiş bir düş. Zaman neydi? Şimdi." ifadeleri yazılıdır. Bu ifadenin altında siyah

* Roman; Yapı Kredi Yayınları tarafından 2015'te İstanbul'da yayımlanmıştır. İncelenen baskı YKY yayınevine ait 1. baskıdır. Kitabın editörlüğü Devrim Çakır, düzeltisi Korkut Tankuter, kapak tasarımı Nahide Dikel, sayfa tasarımı Mehmet Ulusel, grafik uygulaması Akgül Yıldız tarafından yapılmıştır. Kitabın daha önceki baskıları 5 baskı İletişim Yayınlarında 2000 yılında, 1 baskı Can Yayınlarında 2004 yılında yapılmıştır.

renkli harfler kullanılarak sağa dayalı “İnsan sevmeyen zalimler nasıl tanrı adına hükmederler?” diyen sağır bir kilise ressamı ile kör bir Latin askerinin zamanın tozunu attıran macerasıdır anlatılan...” ifadeleri ile romanın konusu verilmektedir. Takip eden paragrafta ise anlatılan konunun önemine vurgu yapılmaktadır. Kitapta efsanevi bir olayın anlatıldığı, bu efsanevi olaya Selçuklular safında Babailere karşı savaşır esir düşen Kör Leon ve Kilise Ressamı Sağır Dimitri’nin arkadaşlığının basit ama yıkıcı nedenlerle sebep olduğu verilmektedir. Bu efsanenin farklı statü ve dinlerdeki insanları kaynaştırdığı, inançsız olduğu belirtilen Emir Haydar’ı bile değiştirdiği ve bu efsanenin insanca yaşamı müjdeleyen bir deprem olduğu vurgulanır. Üçüncü paragrafta yazara ait olan, zamanın soyutluğunu anlatan bir söz ile yazarın bu anlatıda zamanın bilinçaltını ortaya çıkardığını ve yeniden kurguladığını anlatan ifadeler yer alır.

İlk sayfada yazarın biyografisi ve yazara ait olan eserler hakkında bilgiler yer alır. 2. sayfada Gürsel Korat’a ait olup Yapı Kredi Yayınlarında yayımlanan eserlerin isimleri verilir. 3. Sayfada yazarın adı, kitabın adı, kitabın türü, yayınevini amblemi ile yayınevini ismi yer alır. 4. sayfada yayınevinde Zaman Yeli’ne verilen sıra numarası (4436), yayınevine ait edebiyat kitapları arasında Zaman Yeli’ne verilen sıra numarası (1254), editörün, düzelticinin, kapak tasarımcısının, sayfa tasarımcısının, grafik uygulayıcısının isimleri; basınevini, yayınevine ait iletişim bilgileri; telif hakları ile ilgili uyarı yer almaktadır. 5. sayfada ise bir epigrafi yer alır. 6. sayfa boş bırakılmıştır. 7. Sayfada kitabın bölümlere ayrıldığı 9. sayfada ise bu bölümlerin Romen rakamları ile alt bölümlere ayrıldığı anlaşılır. Sayfalar incelendiğinde bu bölümlemenin şu şekilde yapıldığı görülür: Birinci ana bölüm 40 sayfadan oluşmaktadır ve bu bölüme ait Romen rakamı ile gösterilen dört alt bölüm vardır. İkinci ana bölüm 15 sayfadan oluşmaktadır. Bu bölümün alt bölümü yoktur. Üçüncü ana bölüm 54 sayfadan oluşmaktadır ve bu bölüme ait altı alt bölüm vardır.

3.2. Zaman Yeli Romanının İçeriği

3.2.1 Anlatıcı ve Bakış Açısı

Anlatıcı, romanda meydana gelen olayları, kişileri, kişilerin eylemlerini, duygu ve düşüncelerini, zaman, mekân gibi roman unsurlarını aktarandır (Çetin, 2009). Romanın birinci bölümünde anlatım 3. tekil kişi ağzı ile yapılmaktadır. 3. Tekil kişi ağzından anlatıcı gözlemci durumundadır. Gözlemci anlatıcı gördüklerini değiştirmeyerek ya da kendisine göre birtakım değişiklikler yaparak olayları aktarır. Anlatım durumuna göre hâkim bir bakış açısını tercih eden anlatıcının, anlatımda kahramanların diyaloglarına ve kahramanların iç seslerine sık sık tırnak içinde yer verdiği ilk sayfalardan itibaren göze çarpar. “Tanrısal Konumlu Gözlemci Anlatıcı”nın yanı sıra “Özne Anlatıcı”ya da yer verilmiştir. Dimitri ve Leon’un ölümü ile sonuçlanan bölümden sonraki olaylar Roman kahramanlarından Emir Haydar’ın ağzından anlatılmıştır. Bu bölümden itibaren kahraman bakış açısı ve birinci kişi ağzından anlatım tercih edilmiştir.

3.2.2. Olay Örgüsü

Olayların zamana, mekâna ve sebep-sonuç ilişkilerine göre oluşturulmuş haline *olay örgüsü* denilmektedir (Çetin, 200). Romanın düz bir çizgi halindeki olay örgüsü kullanılmıştır. Bu tip olay örgüsü genellikle halk anlatılarında hâkimdir. Olaylar giriş (serim), gelişme (düğüm) ve sonuç (çözüm) şeklinde kronolojik olarak ilerler. Zamanda olaylar ileriye doğru devam eder, geriye

dönüşler örneğın Dimitri'nin nasıl sağır olduğu veya Leon'nun nasıl kör olduğu kahramanlarının ağzından bir anı olarak verilir. Zaman Yeli'nde olay örgüsü bölümlere göre şu şekildedir:

I. Bölüm I. Alt Bölüm: Olay kör Leon ve sağır Dimitri'nin peribacalarının arasında ilerledikleri anda ve mekânda başlar. Dimitri ve Leon'un yolculukları sırasında Uçhisar Emiri Vasili ile karşılaşmalarıyla devam eder. Vasili, Dimitri ile onun arkadaşı Leon'u konağında misafir eder. Vasili Nikea ressamlarından birinin geldiğini manastıra haber verir. Manastıra yemeğe davet edilirler. Dimitri yemekte kendi kimliği ve boyadığı kiliseler hakkında bilgi verdikten sonra buraya kadar olan süreci anlatır. Dimitri'nin konuşmasından sonra Baba İshak isyancılarına karşı savaşması için paralı asker olan Leon konuşmaya başlar. Leon, konuşmasını farkına varmadan bir Türkmen gibi Türkçe yapar. Konuşmasında Leon'un Baba İshak isyancıları tarafından esir alınınca mağfıret dilediğı ve ölümden böylelikle kurtulup gözlerinin kör edildiğı anlaşılır. Leon ne tam bir Hıristiyan ne de tam bir Müslüman kimliğinde olduğunu konuşmasıyla ortaya koyunca kilisede istenmezler. Konağa geri dönerler. İnanış konusunda birbirlerine benzeseler de Dimitri ve Vasili'nin anlaşamamasındaki temel etken Vasili'nin siyaseti ayrıntılı olarak düşünmesi Dimitri'nin ise basit olarak algılamasıdır. Bu farklılığa rağmen Vasili; Dimitri'nin iyi bir Hıristiyan olduğunu söyler ve onları kabul edilebilecekleri İhlara Peristrama Emiri Manuel'e gitmeleri için yönlendirir. II. Alt Bölüm: Dimitri ve Leon Uçhisar'a doğru yola çıkarlar. Akşam olmak üzere iken Alay Han'ına varırlar. Dimitri, Alay Han'ının girişinde tek başlı çift gövdeli aslan kabartmasını görür ve bunun anlamını düşünür. Dedesinin, bu işaretin Trakya ve Selanik Krallığı çevresinde yaygın olduğunu anlattığını "Bunu öğren ama sapkınlık olduğunu bil, asla çizme." dediğini anımsar. Bu bölümde Dimitri ve Leon'un yolculuğa çıkmalarının sebebinin aslında Leon'un gözünü Dimitri'nin kulağını tedavi ettirmek için Niğdeli ermiş Hacı İbrahim'in yanına gitmek olduğu öğrenilir. III: Alt Bölüm: Ertesi gün, Peristrama'ya varmak için Dimitri ve Leon yola çıkarlar. Peristrama nöbetçileri onların mühürlü kâğıdını görünce saygılı davranırlar ve Manuel'e götürürler. Manuel onları kabul eder. Akşam Peristrama'daki manastıra giderler. Episkopos onları gayet yumuşak karşılar. Manuel'in ölen karısı anısına yaptırdığı kiliseyi boyayacakları söylenir ve resmin konusu Dimitri'ye anlatılır. Ertesi gün Leon'la birlikte kiliseye yerleşirler. Dimitri ise alışlagelmişin dışında bir resim yapmayı planlamaktadır. İskeleyi kurdurup boyaları yapmak için bitki toplayıp kaynatmaya başlar. Dimitri kilisede konuşurlarken Katolikleri öven Leon'a kızar ve onunla dalga geçer. Lakin bu dalgada ciddi değildir çünkü Dimitri bütün canlıları bir sayan inançla tanıştığından beri tepkileri değişmiş bir insandır. IV. Alt Bölüm: Resmi tamamladığı gün Dimitri hem coşkulu hem de gergindir. Çünkü alışlagelmiş kilise çizimlerinin dışına çıkmıştır. Manuel, Episkopos, ve birkaç yetkili papaz gelip kilisedeki resimlere bakınca Episkopos çok kızar. Dimitri'ye hakaret eder. Resimlerin Hıristiyanlığa küfrettiğini söyleyerek kireçle silinmesini ister. Resimleri silmeye gelen askerlerle boğuşan Dimitri, askerler tarafından kiliseden dışarı atılır. Başını bir taşa çarpan Dimitri bayılır. O sırada Leon, Niğdeli İbrahim Hacı'nın Selçuklular tarafından öldürüldüğünü öğrenmiş, bu haberi Dimitri'ye anlatmak istemektedir. Dere kenarında Leon'un eşeğini köprüden geçerken eşek Leon'u sırtından atar. Deprem olmaktadır. Leon kayaların altında kalarak can verir. Depremin sarsıntısı ile kendine gelen Dimitri boyanan kilise hariç her şeyin yıkıldığını görünce bağıırır. Bunu Tanrı'nın yaptığı resmi onayladığı şeklinde yorumlar. Episkopos ise tanrının kendilerini Dimitri yüzünden cezalandırdığını düşünmektedir. Dimitri kayanın üstünde "İnsan sevmeyen zalimler, nasıl tanrının adına hükmederler." diye bağıırırken bir okla öldürülür. II. Ana Bölüm: Akşam vaktidir. Uçhisar

Emiri Vasili görüşmek için Başhisar Emiri Haydar'ı çağırır. Görüşme için gelen toplantıya katılır. Toplantı Emir Haydar'dan, Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'den ve Başpiskoposun habersiz yapılmaktadır. Bu anlamda bir isyanın başlangıç toplantısıdır. İsyanın tetikleyicisi bütün canlıları bir sayan bir inanışa sahip olan Dimitri ve onun yardımcısı konumundaki Müslüman ya da Hıristiyanlık arasında bir inanışa sahip olan Leon'un başına gelen olaylardır. Halk, onların başına gelen olayları menkabeleştirilmiş, onları azizlik makamına yükseltmiştir. Aynı zamanda hem Selçukilere hem de Moğollara karşı oluşu ile bilinen Niğdeli Hacı İbrahim'i de bu menkabelere ortak etmişlerdir. Uçhisar Emiri Vasili, Dimitri'yi Peristrama Emiri Manuel'e gönderdiği için onların ölümünden mesuliyet duymakta ve pişmanlık yaşamaktadır. Bir anlamda Dimitri'nin Müslüman ile Hristiyan'ı bir gören inanışı, Moğollara karşı oluşu gibi düşünceler farklı dinlere mensup bireylerin yaşadığı çevrede senkronik bir inanç anlayışı geliştirmeye başlamış, şartların buna müsait oluşu bu anlayışın hızlıca yayılmasına sebep olmuştur. Emir Haydar'ın çeşitli millet ve dinlere mensup yöre beyleri ile yapılan toplantıya çağırılmasının asıl sebebi yakında çıkacak olan isyana iştirak etmesini istemek içindir. Emir Haydar aslında Tatarların kendilerini yeneceklerine inandığı için bu isyana katılmak istememektedir. Vasili ise Babailer isyanını örnek olarak ve Dimitri'nin tek başlı çift gövdeli aslan figürü ile temsil bulan anlayışına inanarak bu isyana başlamak istemektedir. III. Bölüm I. Alt Bölüm: Anlatım Başhisar ve çevresi betimlenerek başlamaktadır. Daha sonra Emir Haydar'ın Tanrının varlığı ve özelliklerini, Selçukilerin dağılması ve bazı Hıristiyan din adamlarının Moğollarla dost olması, Vasili'nin maceraperest tutumu arasında yalnız kalmasını, bütün bunların ortasında yer almasını sorgulaması takip eder. Emir Haydar bütün bu olaylara sebep olan Cabirî'yi bulur ve çok sayıda askerle tekkeye gider. Cabirî'den bu kalkışmanın ve karmaşanın sona erdirilmesini ister ama Cabirî her şeyden habersizmiş gibi davranır. Emir Haydar; her dinden, her boydan insanın bu bölgede birlikte çalışmasına ve mutlu olmalarına şaşmaktadır. Buna bir anlam verememektedir. II. Alt Bölüm: Emir Haydar, eşi Marika ile birlikte Vasili'nin kızının vaftiz törenine katılmak için Maçcan'a gider. Emir Haydar, Maçcan'da aynı elbiseleri giyen kar küreyen insanları görür. Bunlar Vasili'nin bölgeye getirdiği farklı milletlere mensup senkronik inanışlara sahip insanlardır. Emir Haydar bunları Kayınpederi Nikolaos Efendi'ye anlatır. Nikolaos Efendi, olayı Vasili'nin saçma işleri olarak özetler ve Vasili'nin Sinasos'ta yaşadığını söyler. Vaftiz törenine Başpiskopos genç bir papaz göndermiş, kendisi gelmemiştir. Vaftiz törenine katılmayan Vasili'nin yerine babası Nikolaos bakacaktır. Vaftizden on gün kadar sonra Alişirmak kenarında büyük bir tören biçiminde Paskalya Yortusu yapılacaktır. Marika ise yapılışı itibari ile Hıristiyan inancına ters düşen bu töreni sapıklık olarak görür ve kiliseye gider. Emir Haydar on askeri ile törene katılır. Tören hiçbir dini inanışı tam olarak temsil etmeyen, kadınların ve erkeklerin sarmaş dolaş İsa'nın dirilişini kutladıkları bir törendir. Emir Haydar artık ortada bir dinden ya da bir boydan bahsetmenin imkânsızlığına zemin olan bir tören olduğunu görür. III. Alt Bölüm: Emir Haydar Moğollara teslim edilmiş Kayseriye'ye vergilerini ödemeye gider. Moğol Küçük Hakan'ı üstü kapalı olarak Moğol askerlerinin savaş gücünü Emir Haydar'ın görmesini sağlar. Eve dönen Haydar iki gün hasta yatar. Bu sırada Cabirî gelerek Emir Haydar'a Vasili'nin onu beklediği haberini verir. Cabirî'nin işin içinde olmadığını söylemesine rağmen bu cüretkâr ve aşıkarene davranışı yüzünden Emir Haydar Moğolların gücünü anlatır. Emir Haydar artık Vasili'nin işlerinin dinle alakalı olmadığını ticaretle ve hükümlerle ilgili olduğunu Cabirî ile konuşurken anlar. Bu anlamayı Cabirî de doğrulayarak "Yoksa işleri

bozulan âhi, Musevi ve Hıristiyan tüccarların Moğollara karşı koymasının bir anlamı olamazmış.” cümleleri ile tasdik eder ama bunda tanrısal bir işaret olarak bütün dinleri “hepiniz özünde birsiniz” diyerek Moğol putperestine karşı birliğe davet etmenin gerektiğini de ifade eder. Cabirî, Tatarları yok etmek için İbahi olmanın gerektiğini ifade eden bir dörtlük okur. Sonra da Çavuşin’de Vasili tarafından beklendiğini söyler ve çıkar, gider. Ertesi sabah Emir Haydar karısı ile vedalaşır, on askeri ile yola çıkar Çavuşin’e ulaşır. Çift başlı aslan sancağının olduğu bir çadıra gelir. Peristrama Emiri Manuel tarafından karşılanan Emir Haydar çile odasında olan Vasili oradan çıkamadığı için çile odasında onunla görüşür. Vasili, Moğolların Kapodokya’ya yürüdüğü haberini verince Emir Haydar dehşete düşer. Emirliği bir yana bırakarak Çiftaslan Tarikatı’nı tanır ve kavgaya katılacağını söyler. Bu haber Vasili tarafından toplantıdaki eski emir ve beylere duyurulur. Emir Haydar her şeyden vazgeçmeyi bir anda kabul etmese de aslında seçeneği de yoktur. IV. Alt Bölüm: Emir Haydar aslında Vasili dışında hiç kimsenin bu davaya inanmadığını kendisinin de sırf Vasili’ye olan sevgisinden dolayı Çiftaslan Tarikatı’na katıldığını düşünmektedir. Çiftaslanı kabul etmeyen halk Başpiskoposluğa sığınmış, kabul edenler yeraltına taşınmış, bu arada da bir kısım askerler kaçmış hatta Moğollara katılanlar bile olmuştur. Bir ay boyunca hareketsiz kalan Moğollardan ilk haber gelir. Başhisar yakılmıştır. Emir Haydar yaşantısına ait neredeyse her şeyi kaybetmiştir. Çok geçmeden çevredeki her yerin Moğollar tarafından yakıldığı halkın besin sağlayacak hiçbir şeyin kalmadığı haberleri gelir. Moğollar saldırmadan geri döndüklerinde niyetlerinin Kapadokya halkını aç bırakmak olduğu anlaşılır ama iş işten geçmiştir. Aradan altı ay geçmiştir. Emir Haydar Sinasos’a giderek karısını ve çocuklarını görür. Yeraltındaki eşitlik anlayışı bir takım düşünce çatışmaları doğursa da yapılabilecek bir şey de yoktur. Emir Haydar’ın yeraltındaki dünyada bir kızı olur. Baharın gelmesi ile rençberler toprağı tekrar ekilebilecek hale getirirler ama hemen bundan sonra Moğolların Kapadokya üzerine yürüdükleri haberleri gelir. V. Alt Bölüm: Savaş öncesi hazırlıkların yapıldığı bir zamandır. Moğolların saldırmadan beklemesi halkı öfkelenir ve bir sabah bütün halk yürüyüşe geçer. Moğol öncü birlikleri bozguna uğratılır. Lakin on üçüncü gün Moğollar hiç beklenmeyen bir saldırıda bulunurlar. Kapodokya halkı yeraltına çekilmek zorunda kalır. Bütün yöneticiler bir arada bulunmasına rağmen diğer bölgeler hakkında hiçbir haber yoktur. Saldırı esnasında Moğolların kendilerini çembere aldıklarını fark eden Emir Haydar Vasili ve Manuel’e çekilmelerini söyler ama onlar bunu dinlemezler. Emir Haydar savaşa katılır. Cabirî’nin öldüğünü, Vasili’nin kafasının bir mızrakta sallandığını gören Emir Haydar Manuel’e dönmesini söyler ama kendisi ölmek için saldırır. Ayağından bir kılıç yarası alır. Moğolları püskürterek ilerlediklerini sanan Emir Haydar sonradan çarpışarak geri çekildiklerinin farkına varır. VI: Alt Bölüm: Emir Haydar gözünü açtığında bir yeraltı bakımevindedir. Dışarıdan gelen haberler çok kötüdür. Manuel’in derisini yüzüp gövdesini bir ağaca asmışlar, Venessa emirini atlara bağlayıp parçalamışlar, yalnızca Sinasos Emiri Yakovos kurtulup Kilikya’ya kaçmıştır. Vasili menkıbeleşmiş ve hala Moğollarla savaştığı söylenmektedir. Emir Haydar intikam almak için planlar yapmaktadır. Davaya gönülsüz katılan tek emir olmasına rağmen davayı savunan son emir de artık Emir haydar’dır. Üç gün boyunca dalga geçen papazdan sıkılan Emir Haydar Manuel’in hala Peristrama emiri olduğunu öğrenir ve İhlara’ya doğru gider. Bu arada kendisinin de Vasili gibi menkıbeleşen bir kahraman olduğunu anlar. Herkes Emir Haydar’ı deli zennettiği için Emir Haydar yoluna deli gibi devam etmeye karar verir. Perisrama nöbetçilerine de deli taklidi yapan Emir Haydar karısının Manuel ile evlendiğini ilk buradaki askerlerden işitir. Manuel’in evine gelir.

Marika ile Manuel evlenmişlerdir. Marika çocukları için bunu yaptığını anlatır. Manuel, Marika ile zorunlu olarak evlendiklerini anlatır. Emir Haydar çocuklarının kendisini tanıyacağını sanır ama tanımazlar. Marika Emir Haydar'la birlikte gelmek ister ama Emir Haydar bunu kabul etmez. Artık Emir Haydar olmadığı için Deli Haydar olarak yaşamaya karar verir. Dimitri'nin boyadığı kiliseye gider. Orada Dimitri'nin çizdiği Çiftaslan resmini bulur. Çiftaslandaki kuyruk için yılan gibi kuyruk benzetmesini yapan Haydar "Kendi kendini zehirleyen öz varlık. İnsanın tanımı. Şeytanın, insanın ta kendisi olduğu." şeklinde düşünmektedir.

3.2.3. Kişiler Kadrosu

Romanda kişiler kadrosu; merkezî kişi, tip, Karakter, Yardımcı kişiler, kurgusal kişi, hayali figürler olarak ele alınır (Çetin, 2009). Zaman Yeli romanının kişiler kadrosunu asıl kahraman Dimitri, yardımcı kahraman Leon, yönlendirici kahramanları Haydar ve Vasili'dir. Evdokya, Başpiskopos, Manuel, Yakovos, Marika, Cabiri, Nikolaos Efendi, Çiftaslan Tarikatı'nda yer alan insan grupları diğer kişileri oluşturur. Romanda arzu edilen ya da korku duyulan nesne ise Dimitri'nin geleneksel anlayışın dışında bir kilise resmi çizme arzusudur.

Romanda özellikle asıl kişilerin fiziksel özellikleri hemen hemen yok denecek kadar azdır. Dimitri ve Leon'nun fiziksel betimlemesi yapılmamıştır. Diğer kişilerde de betimleme sınırlıdır. Örneğin Manuel'nin fiziksel betimlemesi sadece şu kadardır: "Kapıda sarıklı biri belirdi, gelenin Manuel olduğu belliydi. Beyaz kaftanını savurarak içeri giren Manuel uzun yüzlüydü, iyi eğitilmiş, tumuşak huylu bir ata benziyordu." (ZY, s.38) Psikolojik betimlemelere yer verilmiştir. Roman kişilerinin olaylar karşısındaki duyguları kısa ve belirgin cümlelerle yer alır. Kişilerin psikolojik betimlemesini okuyucuya aktarma olan "iç çözümleme" tekniklerinden olan "iç monolog" tekniğine de yer verilmiştir. Örneğin: "Gecenin geç bir vaktiydi. Gök kocaman, lacivert bir kristal vazonun iç yüzeyini andırıyor, Dimitri de bu vazonun içinde duran bir böceğe benziyordu. Kendi kendine, 'Gökyüzünde ay olsaydı' dedi, 'gece bu kadar güzel olmazdı. Burası tanrının, insanları zevkten ya da kederden çıldırtmak için yarattığı bir yer olmalı.' Kederliydi. 'Sanki geceleyin kara çarşaflarıyla gezen devler ülkesindeyim. Şu kayalıklarda hangi uğursuz kuş ötüyor şimdi, kim bilir?' Leon'a baktı, körün ağız hareketleri, horladığını gösteriyordu. 'Ah densiz adam.' dedi, 'Neler söyledin ki, papazları cin çarpmışa döndürdün?'" (ZY, s.26)

Dimitri: Kitabın birinci bölümünün ana kahramanıdır. Sağır bir kilise ressamıdır. Aziz Anastasius'un torunudur. Kitabın sonraki bölümlerinde gelişen olayların da tetikleyici unsurudur. Dünyayı yalnız resim olarak gören, sağır olduğu için hayıflanan biridir. Peribacalarını tanrının istediği zaman insanı taşa çevirebileceği şeklinde yorumlar. Şakacıdır. Müslümanlar ve diğer dini inanışlarda olan insanlara da saygı duyan bir kişiliğe sahiptir. Ortodoks olduğunu iddia eden biridir.

Leon: Babailere karşı kiralanan bir frank askeridir, cahildir. Selçuklular tarafında Babailere karşı savaşmıştır. Babailere tutsak düşünce gözlerine mil çekilmiştir. Geveze, yalnızlığını gidermek için konuşabilen, körlüğünden hayıflanan biridir. Gelecekte beklenmesi yoktur. Görmediği yüzleri tanıdık yüzlerle eşleştiriyor. Başkalarının yanında osurabilecek kadar patavatsız, densiz biridir. Şakacıdır. Türkçe konuşabilen biridir. O gâvur dininde doğmasaymış hekimler gözlerini açarmış. Hıristiyan olmasına rağmen Müslüman gibi Türkmen gibi davranan biridir.

Haydar: Başhisar emiridir. Asıl adı Melik Mahmut Bin Haydar Ofendis'dir. Kendini bütün dinlere, mezheplere uzak hissetmektedir. Romanın ana kahramanlarındandır.

Vasili: Uçhisar emiridir. Kitabın ana kişilerindendir. Hıristiyan inancına uymayan düşünceleri vardır. Müslüman bir emir gibi giyinmekten sıkıntı duyan ve tam bir Hıristiyan gibi giyinecekleri günlerin de geleceğini düşleyen biridir. Moğollar tarafından kafası kesilerek öldürülünce derisine ok işlemeyen bir aslana dönüştüğü şeklinde taraftarları arasında efsaneleştirilmiştir.

Evdokya: Vasili'nin karısıdır, hamiledir ve hamilelik çilleri belirgindir.

Başpiskopos: İsmi verilmemiştir. İki beyaz haçla bezenmiş mavi giysili, aksakallı, dudaklarını tamamen örten bıyıkları olan biridir. Bağnazdır. Birinci bölümde gelişen olaylarda etkindir.

Manuel: Sarıklı, beyaz kaftanlı, uzun yüzlü birisidir. Peristrama emiridir. Dimitri ve Leon'un Vasili tarafından gönderildiği emirdir. Kadanak denilen yerde kilise oydurmuştur.

Yakovos: Sinanos'un süse düşkün emiridir.

Marika: Haydar'ın karısıdır. Vasili'nin kız kardeşidir.

Cabiri: Pisagorat olarak bilinen bir derviştir. Çiftaslan Tarikatı'nın kurucularındandır.

Nikolaos Efendi: Vasili'nin babası, Haydar'ın kayınbabasıdır. İyi bir Hıristiyandır.

Çiftaslan Tarikatı'nda yer alan insan grupları: *İbahi dervişler*, *Tahtacılar*, *Baraklar*, *Ortodoklar*, *Bogomiller*, *Kalenderiler*, *Türkmenler*, *Ermeniler*.

3.2.4 Yer (Mekân)

Romanda yer olayların meydana geldiği, kişilerin yaşadıkları alandır (Narlı, 2002). Romanda Kapadokya'nın gizemli coğrafyası mekân olarak seçilmiştir. Eserin özü ile mekân arasında etkileyici bir bağlantı vardır. Başhisar, Uçhisar, Sinanos, Venessa, Peristrama, Zelve, Melegüp, Tobada, Maçcan ve Kapadokya'nın yer altı şehirleri romanda mekânı oluşturmaktadır. Peristrama; Dimitri, Leon ve Manuel'in birlikte bulunduğu ve olayların başlangıcı kabul edilebilecek depremin yaşandığı yer olması açısından önemlidir. Roman olayların gelişmeye başladığı yerde yani Peristrama'da Haydar'ın çiftaslan sembolü üzerinden, şeytanın, insanın ta kendisi olduğu, tespiti ile biter. Yer betimlemeleri şiirimsi bir üslupla verilmiştir. Örneğin: "Yolda çevresini sevinçle ama dikkatle izleyen ressam, bir düş âleminden geçer gibiydi. Her adımda sarıdan kırmızıya, beyazdan kül rengine dönüşen topraklara bakarken tanrının burayı özenerek yarattığını düşünüyordu. Mantar gibi şapkalı kayalar, tanrının istediği zaman insanı taş haline getireceğinin kanıtı gibiydi... Emir Vasili'nin konağı Maçcan'daydı. Konak kocaman bir kaya külesiydi aslında; odaları da odadan çok mağaraları akla getiriyor ve bir odadan diğerine tünelle geçiliyordu." (ZY, s.12-13).

3.2.5. Zaman

Romanda zaman nesnel, vaka ve anlatma zamanı olarak üçe ayrılır (Çetin, 2009). Nesnel zaman, takvime bağlı gerçek zaman; vaka zamanı nesnel zamanın içinde yer alan olayın geçtiği zaman; anlatma zamanı da olayların okuyucuya eriştiği zamandır. Eserde nesnel zaman olarak 12. yüzyılda Moğolların Anadolu'yu işgal ettiği zamanlardır. Vaka zamanı ise Anadolu Selçuklu

Devletini hayli meşgul eden Babaîler İsyanının sonrasındır. Anlatma zamanı olayın yazar ya da anlatıcı tarafından okuyucuya aktarıldığı yaşanma zamanına paraleldir.

3.3. Zaman Yeli'nde Karnaval Unsurları

3.3.1. Kutsal varlıkları somutlama ve onlara saygısızlıkta bulunma

Sağır ressam Dimitri'nin Maçcan köyünü gezerken gördüğü kocaman, sivri kulaklı, dev gibi üç evin arasından geçerken evlerin biçimine ve oraya yerleştirilmesinin güçlüğüne yönelik "Tanrının akıl almaz işleri" demektedir. Tanrı'nın bu evleri çamur yoğurarak, taşları birbirinin üstüne koyarak oyun oynadığı (ZY, s.14) biçiminde hayal edip aktarması yeryüzüne indirilen, somutlaştırılan ve bir çocuk ile eş tutularak saygısızlığa uğrayan bir tanrıyı göstermektedir. "Tanrı burada sanki çamur yoğurmamış da taşları birbirinin üstüne koyup oyun oynamıştı" (ZY, s.14). Dimitri'nin kör Leon'a şaka yapmak için eline aldığı güvercin pisliğini kilisenin papazı tarafından Leon'un görmeyen gözlerine şifa olması için hediye olarak gönderilen ve "Paraskevi anamızdan gelir, ruhukuddüsün nimetidir." (ZY, s.15). Diyerek ifade etmesi de kutsala saygısızlığın bir başka örneği olarak göze çarpmaktadır. Peristrama'da Manuel'in yaptırdığı kiliseye resim çizmesi istenen Dimitri'nin yapmayı planladığı resmi hayal ederken kullandığı "Öyle bir resim olmalı ki bu hiçbir benzeri olmasın. Öyle bir resim ki ölü kadın kanatsız. Öyle bir resim ki azizler sadece insan, Tanrı ise göksel imparatorluk özelliğinden ayrı tutulmuş olsun. İnsanların giysileri buraya özgün bizim gibi olmalı." (ZY, s. 40). İfadelerini kutsalları sıradanlaştırma, somutlaştırma, onları sıradan insanlar şeklinde kıyafetler içinde göstererek yeryüzüne indirme, Tanrıyı ise gökle bağlantısız bir yeryüzü unsuru halinde düşleyerek kutsala saygısızlığın örneklerini teşkil eder.

3.3.2. Değerlere içten bir tutumla, saygı ile saygısızlık arasında bir yaklaşım sergileme

Vasili'nin toplantı için çağırdığı Haydar'ı karşılama biçimi karnavaleks bir yaşam biçiminin ilk belirtilerini oluşturur. Yine aynı bölümde farklı yapıdaki yerlerden ve statülerden otuz kişinin aynı masa etrafında oturması da önemlidir. Haydar gelmeden şarap içilmiş olması statünün hiyerarşinin görmezden gelinmeye başlandığı nokta olması bakımından önemlidir. Aynı toplantıda Türkmen beyi Haydar'a, Haydar'ın "edep bilmez bir dille" (ZY, s:56) dediği bir üslupla hitap ederek kendisini hükümdarlığa götüreceği ilk temelleri atmasında karnavaleks yaklaşımın başka bir unsuru olan *karnaval kralının tahta çıkarılması* hususunun belirginleştiği görülmektedir. Haydar'ın masaya terk ederken kimsenin ayağa kalkmaması, güle güle diye mırıldananların da söylemlerinin küfreder gibi alaycı oluşu hiyerarşiye olan tepkisinin bir başka göstergesidir. Vasilin'in Haydar'a "Ben imparator Vataçis'e hiçbir yönden bağlı değilim ama neden sen Keyhüsrev'e bağlısın, bunu anlayamıyorum." (ZY, s:57) demesi Vasili için otoriteye bağlılığın son bulduğunu göstermektedir.

3.3.3. Karnaval kralının gülünç şekilde tahta çıkarılması ve aşağılanıp alay edilerek tahttan indirilmesi

Emir Haydar'ın askerleriyle birlikte Çavuşin'de karşılaştığı kıl çadırlar arasından geçerken üzerinde çiftaslan resmi olan bir sancak görmesi Emir Haydar'ın canını sıkır çünkü kendisinin yönettiği bir toprak parçasında, herhangi bir yere sancak asmak, onu yok saymak; ezip geçmektir. Ancak Emir Haydar ve askerleri çadırların arasından geçerken beklediklerini görmemişler, kimse onlara özel bir saygı göstermediği gibi askerlerin taşıdığı ve devleti temsil eden çift başlı kartal

sancağını da selamlamamıştır (ZY, s.85). Bu durum karnavaleks yaklaşımda tahttan indirme aşamasının karşılığı olarak değerlendirilebilir. Çavuşin’de Vasili ile görüşen Emir Haydar’a Vasili’nin “Ben Emir Haydar’ı değil, kız kardeşimin kocası, ilk gençliğimin yiğit arkadaşı Haydar’ı çağırttım, sen misin?” (ZY, s.87) demesi de karnavalekstekki tahttan indirilme, tahtı terk etme ritüelinin bir yansıması olarak dikkat çekmektedir Emir Haydar’ın durumu kabullenmesi üzerine Vasili bunun sadece sözlerle olmaması gerektiğini, üstünlüğü, rütbeleri temsil eden her şeyi terk etmesini beklediğini söyleyerek emir kıyafetiyle gelen Haydar’ın bu durumunu yadırgadığını söyler (ZY, s.87). Bu aşamadan sonra tahttan inme ritüelinin tamamlandığı söylenebilir. Ancak karnavaleks anlayışında her tahttan inme aynı zamanda yeni bir tahta çıkmaya da göz kırpmaktadır. Vasilinin Haydar’ı Çiftaslan’a katılmaya ikna etmek için “Askerlik yönünden kimse senin eline su dökemez, sen bütün askerlerimizin başısın.” (ZY, s.97) demesi yeni bir tahta çıkarmanın ilk aşaması olarak değerlendirilebilir. Ancak bu defa ki tahta çıkış karnavaleks bir tahta çıkış olacaktır. Bunun işareti ise yine aynı konuşmada Vasilinin “...ama herhangi birinden daha önemli olduğunu da sanma.” sözlerinde saklıdır. Bir nevi tahttan inen yani Emirliği bırakan ve Çiftaslan’a katılarak ordunun başına geçen böylece yeniden tahta çıkarılan Haydar, Çiftaslan’ın üyeleri kendisini omuzlar üstünde taşısın, alkışlasınlar, kurtarıcımız geldi diyerek çağırınsınlar, diye ummaktadır. Ancak bunların hiçbiri olmamış ve “Tanrının gözünde hepimiz biriz. Kimse diğerinden üstün olamaz. Eşitler içinde birinci olabiliriz ama bu eşitliğimiz içindir tıpkı havariler gibi.” (ZY, s.88) sözlerinin de etkisiyle Haydar’ın gururunun kırıldığı söylenebilir

Çiftaslan Birliği’ne girmeyi Vasili’ye olan sevgisi ile kendisine açıklayan Haydar aslında Çiftaslan dâhil hiçbir dinsel davayı desteklememektedir. Haydar’a göre Tanrı’nın kulu olmak, birisinin kölesi olmakla aynı şeydir (ZY, s.89). Haydar iç konuşmasında Tanrı’ya inanmadığını (ZY, s.89) kendisine itiraf etmiştir.

Bir süre düşünen Haydar yaşanan zulümlerin sebebinin bu unvanlar ve güçlü olana yapılan yardımlıklar olduğunu belirterek “Bundan böyle, adımda Farisi vezirler gibi emir veya melik sıfatı bulunmayacak. Moğol yordakçısı adamların dilini reddediyorum. Benim adım artık yalnızca Mahmut Bin Haydar’dır.” (ZY, s.90) demiştir. Böylece karnaval yaklaşımının tahta çıkarılma aşamaları tamamlanmıştır. Ancak karnavaleks anlayışta her tahta çıkış gülünç ve zor durumlara düşürülerek tahttan indirilmenin de ilk işareti olarak görülmektedir.

Tahta çıkarma ritüelinde, gerçek teşrifatın tüm yönleri -yeni seçilen krala verilen otorite sembolleri ve üzerine giydirilen kıyafet- tamamen çift anlamlıdır ve neşeli bir görelilik görünümü kazanırlar; neredeyse sahne dekorları halini alırlar (her ne kadar törensi sahne dekorları olsalar da); simgesel anlamları iki düzeyli olur gerçek iktidar simgeleri olarak yani, karnavalesk-olmayan dünyada tek-düzeyle, mutlak, önemli ve değişmez biçimde ciddidir). Daha en başından itibaren, tahta geçirme edimi tahttan indirmeye göz kırpmaktadır (Bakhtin, 2001).

Çavuşin’e gelerek Çiftaslan’a katılan Haydar’ın özellikle sarığı üzerinden karnavaleksin bu yönüne romanda vurgu olduğu görülmektedir. Vasili’nin Haydar’ın sarığını almaya çalışması. Bizim otağımızda emir sarığı geçersizdir, demesi (ZY, s.90) ve sarığından vazgeçmeyen Haydar’ı, sarığını bırakmaya ikna etme çabaları; normalde süse ve gösterişe meraklı olan Yakavos’un çuval gibi giysiler giymiş olması, emirlerin, beylerin kölelerle birlikte çalışıyor olması karnavaleks

olmayan dünyada çok ciddi anlamlar ifade eden bu unsurlar yerine, önemsiz gibi görünen ve sıradanlığı temsil eden unsurlar ön plana çıkmaktadır. Romanın sonuna doğru çevre halkı tarafından bir deli gibi davranılan ve kendisi de bu durumu kabullenerek uyum sağlayan Haydar'ın yaşadığı tam da tahta çıkmanın tahttan gülünç durumuna düşürülenleri indirilmeye göz kırptığı karnaval yaklaşımına uygun görünmektedir.

Tahttan indirme ritüelinin teşrifatı (özel düzeni ve kuralları), tahta çıkarma ritüelinin karşıtı olarak konumlandırılır: kraliyet giysileri ve takıları, tahttan indirilen kraldan alınır, hükümdârlığı sona ermiştir, ayrıca diğer otorite simgeleri de geri alınır, alay edilip dövülür (Bakhtin, 2001).

Romanın sonlarına doğru Çiftaslan Tarikatı'nda komutan olan ve Moğollarla savaşan Haydar'ın savaşın kaybedilmesi, topal kalması sonucu insanlar tarafından tanınmaması, gittiği hiçbir yerde kendisine değer verilmemesi, her yerde üzerindeki yırtık pırtık kıyafetlere ve birbirine karışan saçına sakalına bakılarak deli muamelesi yapılması emirlik alametlerinin kendisinden alındığının göstergesidir. Çiftaslan'a katılırken bıraktığı kaftanı, sarığı ve unvanları ile karnavalekteki tahttan inme ritüelini yaşayan Haydar, Çiftaslan Birliği'nin başına geçirilerek tahta çıkma ritüellerini de yeni düzen içinde yaşamıştır.

Karnavalekteki bir diğer ritüel krallık alametleri geri alınan kralın alay edilerek dövülmesidir. Haydar'ın gittiği yerlerde kimseyi kendisinin Haydar olduğuna inandıramaması, insanlar arasında menkabeleşen Haydar ile kendi ifadesiyle "bir maymun taklidi olan şimdiki Haydar'ın insanlar tarafından aynı görünmesi zordu. Haydar, gittiği yerlerde kendisinin Haydar olduğunu anlatamaya çalıştığında anlattıklarına en çok gülenlerin köleler olduğunu, çocuklarınsa kendisini taşıdığını (ZY, s. 112) ifade ederek karnavaleksin bu unsurunun da romanda karşılığını bulduğunu göstermektedir.

3.3.4. Saygısızlık, küfür, küçük düşürme, alay, müstehcenlik, kutsal metin ve deyişlere ilişkin parodiler

Yer altında bir yaşam oluşturan Çiftaslan Birliği'nin üyelerinin direnişe hazırlık aşamasında yaşadıkları yaşam biçimi budur. Haydar'ın Çiftaslan topluluğuna herkesin eşit olduğunu ve bu eşitliği en çok savunanların İbahi devrişler, Ortodoksluğu terk etmiş papazlar, Bogomil keşişleri ve azınlıktaki gruplar olduklarını ifade etmesi, bu kişilerin yeni yaşam anlayışında çok etkili olmaları ve eskiden efendi olmadıkları için eski efendilerin görüşlerini yerden yere vurmaları (ZY, s,104) karnavaleksin bu yönü ile bağlaştıırılabilir. Yer altı şehrinde insanların geceleri durmadan eğlenceler düzenlemeleri, hep birlikte eğlenmeleri, sınırları kaldırmış olmaları, bu eğlenceler sırasında Korama'dan kaçan Başpiskopos'u alaya alan yanılsamalar, vergi isteyen Moğol hakanını nasıl yeneceklerini gösteren müzikli oyunlar; ağızından alev püsküren ejder kılığındaki şeytanı yani Moğolları ve insanı, insan yerine koymayan bütün buyurganları yine Çiftaslan Aziz Dimitrios temsillerini yapmaları (ZY, s,105) karnavaleks anlayışın bu yönüne uygun düşen örnekler olarak romanda göze çarpmaktadır.

3.3.5. *Anlatıcı kimseye benzemeyen, genel normlara uymayan, alışılmış yaşam biçiminden kopmuş, herkesçe hor görülen ve kendisi de herkesi hor gören delirme eşiğinde bir kişidir*

Zaman Yeli romanının ikinci bölümünden romanın sonuna kadar ki anlatıcısı olan Emir Haydar, Çiftaslan Birliği Moğollara karşı mücadeleyi kaybedip en yakın arkadaşı Vasili'nin derisinin yüzüldüğünü ve başının kesildiğini görünce zaten psikoloji olarak delirmenin eşiğine gelir. Yaralı haldeyken mücadeleye devam etme düşüncesiyle gittiği hiçbir yerde kendisinin Emir Haydar olduğuna kimseyi inandıramaz. Herkes ona deli muamelesi yapar. Haydar, bunun üzerine deliliği, “Baktım ki deli olduğum konusunda herkes aynı fikirde. Baktım ki akıllıyım desem de herkes gülüyor, yoluma deli bir adam gibi devam ettim.” (ZY, s.113) sözleriyle kabul ettiğini ifade eder. Anlatıcı Haydar, “... Çiftaslan sancağının komutanı Haydar Bin Melik geldi, çekilin!” (ZY, s.114) sözleriyle kendi hor görülmesini kabullenmekle birlikte kendisini hor görenleri de kendince hor görmekte, onlarla alay etmektedir.

Anlatıcı Haydar, Çiftaslan'da olduğu gibi delirme noktasında da her şeyi iç içe geçmiş olarak yaşamaktadır. İslam ile Hıristiyanlık'ı da bir potada eritmiş ancak ikisinde de henüz aradığı cevapları bulamamıştır. “... Geçmişimi ezan seslerinin karıştığı sabah seherinden, yarınımı hüznünlü kilise çanlarının karıştığı akşam esintilerinden soruyorum (ZY, s:113).” ifadesi bu genel normalden sapmışlığı, yaşamın tekdüzeliğinden kopmuşluğu göstermektedir.

3.3.6. *Ölüm ve yaşam karnavaldaki beden imgesinde birleşir, dev bir beden şeklinde insanlığın ilerleyişi biçiminde bireyin ölümlülüğü aşılr*

Romanın birinci bölümünde Dimitri, Tahtacı Türkmen boylarının kesecekleri ağaçlarla konuştuklarını gördüğünü ifade eder. İnsan, hayvan ya da bitki, hepsinin bir ruhu olduklarına inandıklarını, ruhların ölmediğini, başka bedenlere geçtiğini, ağacın kendisini keseni gördüğünü, rızası alınmadan kesilirse beddua ettiğini (ZY, s.33) belirten bölüm; reankarnasyon inancı ile birlikte karnavalaksteki varlığın mutlak sınırlarının ihlal edildiği, yaşamla ölümün birbirine karıştığı yapıyı örnekler.

Romanın ilk bölümünde Dimitri'nin çeşitli insan ve insan topluluklarının tanrı tarafından farklı formlarda yaratılmaları üzerine yaptığı tahminler, kızını bir kuzu olarak ifade etmesi, Vasili'nin sarıklı baykuş, Başpiskoposu iblis ve kendisini de kulakları kesilmiş tıkrık yürüyen eşek (ZY, s.36) olarak düşünmesi de karnavaleksin bu özelliğini çağırıştırır. Ayrıca Dimitri ve Leon'un depremde ölmedikleri, göğe yükseldikleriyle ilgili söylentiler, savaşta başı kesilip öldürülen Vasili için söylenen “kılıcımı salladıkça uzağa atabilen, kesilen kafası ilahi bir güç tarafından yeniden yerine yerleştirilen, derisine ok işlemeyen bir aslan olmuş” (ZY, s.110) menkıbesi ve Haydar için mehdi yakıştırmayı yapan kimselerin olması, Hıristiyan köylerinde Vasili için *mesih* olduğu yolunda söylentiler olması (ZY, s.112) Karnavaleks unsurunun Zaman Yeli'nde kullanıldığını göstermektedir.

3.3.7. *Resmiyet yok edilir, bedensel arzulara dair aşırılıklar kutlanır.*

Karnavalın bu özelliğine romanda ilk olarak Vasili tarafından Maçcan'a davet edilen Emir Haydar'ın beklentisinin aksine kapıda karşılama geleneğinden çok uzakta, çok sade ve yanında

karısı olmadan sadece Vasili tarafından karşılanması; bu karşılamada Emir Haydar'a ilk defa seyyid değil de Rumiyan deliyle Ofendis şeklinde hitap edilmesiyle (ZY, s.52) rastlanmaktadır.

Maçcan'a toplantı için gelen Emir Haydar'ın otuz kadar bey ve ağa ile aynı seviyede tutulduğunu hissetmesi, bu bey ve ağaların Emir Haydar'ı beklerken şarap içmiş olmaları (ZY, s.52-53), aynı toplantıda Emir Haydar'ın konuşmasını dinletmek için salondakileri dinletmek zorunda kalması (ZY, s.56), Emir Haydar toplantıdan ayrılmak için ayağa kalktığında ve iyi geceler dediğinde hiç kimsenin ayağa kalkmaması, üstelik ters ters bakmaları, Emir Haydar'ın deyişiyle *güle güle* diye mırıldananların da adeta küfreder gibi alaycı olmaları (ZY, s.57) karnavaleksin bu unsurunun zirveye çıktığı noktalar olarak değerlendirilebilir.

3.3.8. Hayatın olağan akışından kopulur

Romanda Çiftaslan Birliği'nin yer altında kurduğu yaşam düzeninin nerdeyse her aşaması hayatın olağan akışından kopuşu simgeler. Emir Haydar'ın ilk defa geldiği yer altı şehrinde gördüğü manzaralar hayatın olağan akışına terstir. Emir Haydar'ın "kapadokya'nın o engin görünümünün altındaki dünyaya indiğinde doğru bildiklerim değişti. Ökse çekiç vuran beyler, çocuk bakan erkekler, körük çeken kadınlar gördüm. Bir karınca dünyasında geziyordum sanki!" (ZY, s.100) ifadeleri gördüklerine karşı yabancılığını göstermektedir. Emir Haydar, yer altında çalışan insanların hiçbir parasal gelir beklemeden üretme gayretlerini olağanüstü bulmaktadır (ZY, s.100). Emir Haydar, yer üstünde buyurganlar tarafından kırbaç zoruyla yaptırılan işlerin Çiftaslan Tarikatı tarafından yer altında kurulan düzende canlı başla yapıldığını görmekten şaşkına dönmüştür (ZY, s.101) Görüldüğü üzere romanda yer alan bu unsurları hayatın olağan akışına terslik taşımaktadır.

İnsanların bütün sıkıntılar ve yokluklar arasında üstelik yaklaşmakta olan Moğol tehlikesine rağmen kendilerini eğlenceye vermeleri (ZY, s.105) olağan bir hayat anlayışı ile bağdaşmamaktadır. "...Hangi dinden geldiğine bakılmaksızın insanlar ortaklaşa çalışır (ZY, s.72) ifadesiyle belirtilen her dinden her boydan insanın ortak yaşam sürmesi dönemin şartlarında hiç de olağan değildir. İnsanların birçok dine ait değerleri iç içe geçirerek ve hiç yadırgamadan yaşamaları, cinsiyet ayrımının bile önemini yitirmiş olması (ZY, s.78), süse düşkün Yakovus'un adeta çuval gibi bir paçavranın içinde kendini mutlu hissetmesi (ZY, s.91) de hayatın olağan akışından kopuşun göstergeleri olarak değerlendirilebilir.

3.3.9. Karval dışındaki yaşamın her türlü yasağı ve sınırı karnaval süresince askıya alınır, kişilerarası bütün farklar yok edilir, hiyerarşik yapı ve ona bağlı her şey ortadan kaldırılır

Zaman Yeli'nde hiyerarşinin ortadan kalkması romanın gelişme bölümünün zirve noktalarını oluşturur. Haydar'ın Çiftaslan Birliği'ne girmeyi kabul ettiği toplantı karnavaleksin bu yönüne örnek teşkil eder. Vasili ile birlikte içeri giren Haydar içeride yirmi kadar bey ve ağa olduğunu görür. Haydar'ın gelişini kimsenin yadırgamaması (ZY, s.93) karnavaldaki mesafelerin askıya alınmasına, teklifsizliğe örnek oluşturmaktadır. İçeride halka şeklinde oturulması baş ile ayak arasında farkın ortadan kalktığına (ZY, s.92) işarettir. Emir Haydar'ın, "...ömrümde hiçbir zaman göçer beyleriyle aynı düzeye inmemiştim, kabalıkları bana bulaşacakmış gibi tedirgin ve sessizdim" (ZY, s.93) şeklinde ifade ettiği bir sosyo-hiyerarşik eşitlik söz konusudur. Aynı yemin töreninde odaya alınan papazın dua okuyup buhur tütürerek halkanın çevresini üç kez dolaşması ve tepsinin önünde diz çökmesini takiben Derviş Cabirî'nin Bakara Suresi'nin yerleri, gökleri, dağları, denizleri

Allah için kanıt gösteren ayetlerini okuması ve bu sırada her dinden insanın olur olmaz yerde *Hüüü!* şeklinde tepkide bulunması, tepside yanan mumdan yararlanıp mum yakmaları, *amin* demeyişleri, Ortodoks ilahisi ve Kuran'ın okunması karnavalekteki yasalar, yasaklar ve kısıtlanmalar, karnaval boyunca askıya alınır, ilkesinin en açık ifadesi olarak değerlendirilebilir. Törende söylenen ve tüm dinleri, tüm mezhepleri iç içe alan ve Çiftaslan'nın adeta manifestosu olarak görebilecek ilahi (ZY, s.94) karnavaleks felsefenin müzikal ifadesi olarak değerlendirilebilir.

Derviş Cabrî'nin Çiftaslan Tarikatı'na katılanların, -Tahtacısı, Baraklısı, Ortadoksu, Bogomili, Kalenderi- asaletten, mülkiyetten, ticaretten ve aile hayatından vazgeçmek konusunda uzlaştığını ve onların bir bakıma eski inançlarını terk ederek yeni bir inanç sistemi oluşturduğunu (ZY, s.94) ifade ettiği bölüm herkesi ve her anlayışı teklifsiz, samimi bir potada eriten karnavaleks anlayışı işaret etmektedir.

Haydar'ın yemin töreninde gördükleri karşısında yaşadığı şaşkınlığı ifade ederken, "İsa'nın şeriatı Kalender şeriatına, Muhammed'in sözü Yuhanna vahyine karışmıştı." (ZY, s.93) cümlelerini kurması Çiftaslan'da hangi yapıların hangi anlayışların tüm tabu ve kurallarından arınmış olarak birleştiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Yer altında oluşturulan yaşamda insanlar arasında mesafeler kalkmış, hiyerarşik yapı ve onunla bağlı her şey ortadan kalkmıştır. Hatta Çiftaslan Birliği'ne katılmanın ilk şartı tüm unvanlardan ve bunları çağrıştıracak tüm işaretlerden arınmaktır. Bunun en belirgin göstergesi Çiftaslan'a katılması için defalarca davet edilen Haydar'dan unvanlarını bırakmasının ve sarığını çıkarmasının istemesidir.

Çiftaslan Birliğindeki karnavaleks yaşam, eski hizmetkârlar, köleler için eski efendileriyle kocaman bir sofradan yemek yemek, eski efendilerinin "hizmet gününde" yaptıkları çorbayı kaşıklamak gibi hayal bile edilemeyecek bir cennete dönüşmüştü (ZY, s.103).

Çiftaslan Birliği'nden dervişler ve papazların gençlere, çocuklara ve kadınlara okuma yazma öğretmesi (ZY, s.100) öğrenim görmeyi sadece soylulara özgü olmaktan çıkarmıştır.

Hiyerarşinin beklenmedik bir biçimde ortadan kalkması hizmetkârlar, köleler ve yoksullar için büyük bir sevinç kaynağı olduğu gibi beklenmedik bir şekilde, ansızın eşitler dünyasına giren eski efendilerin, bu duruma uyum sağlamak için (ZY, s.103) çabaladıkları da söylenebilir

3.3.10. Karnavalda uygunsuz birleşmeler görülür

Zaman Yeli'nde bu uygunsuz birleşmelere özellikle Çiftaslan Birliği'nde oldukça rastlanıldığı aşağıdaki bölümlerden anlaşılmaktadır.

"Kocaman şarap testilerinin elden ele dolaştığı, ilahilerin neşeyle söylendiği bu toplulukta cinsiyet ile ilgili yasaklar da yoktu. Kadınlar ve erkekler sarmaş dolaş İsa'nın dirilişini kutluyor Alışırnak'a şarap döküyor, hep bir ağızdan Türkmen deyişleri söylüyor, ekmeği öptükten sonra yiyordu. Ortalıkta her dinden ve her boydan insan vardı. Gerçi artık din de boy da kalmamıştı, her şey değişmişe benziyordu; erkekler sakallarını ve bıyıklarını kesmişti, hatta Cavlaki Ocağı'ndan esinlenen kimilerinin kaşlarını bile kazıdıklarını gördüm. Bütün kadınların başı siyah yaşmakla örtülüydü. Koskocaman bir yer altı dehlizini andıran Kapadokya toprağında kışın nasıl geçirildiği belliydi: Pek çok kadın

hamileydi, bunu ölüme hazırlanan büyük kalabalıklarının üreme coşkusu saydım, içim titredi.” (ZY, s.78-79)

Çiftaslan'a katılması istenen Haydar'ın gördüğü ve yukarıdaki cümlelerle ifade ettiği manzaralar karşısındaki tepkisini ve çekincelerini belirtmesi üzerine Vasili, “Sana karını başka kimselere cariyeye yap diyen yok; ancak bir kadının kocası olmadan da çocuk doğurma hakkına karşı çıkacağını sanmıyorum” (ZY, s.95) cümleleriyle karşılık vermiştir. Vasili aslında bu cümleleriyle Çiftaslan Birliği'nin ahlak anlayışını ve uygunsuz birleşmeleri normal karşılayan, sıradanlaştıran dünya görüşünü de ortaya koymaktadır. Konuşmanın devamında Haydar'ın çekincelerini gidermeye çalışan Vasili'nin “... Haydar! Ben kız kardeşimi orta malı yapacak bir adama benziyor muyum? Biz kim olursa istediği gibi yaşasın istiyoruz. Sen de gel Haydar olarak yaşa. Emir Haydar olarak değil” (ZY, s.95) cümlelerini kullanması Çiftaslan Birliği'nde özgür ve teklifsiz bir tutumun her şeyi kapladığını vurgulaması açısından önemlidir. Artık bir deli muamelesi gören Haydar, Manuel'in yanına gitmek için askerlerle yaptığı ve askerlerin Haydar'ı bir deli olarak gördükleri için alay etmek amacıyla konuşmaları, tekmelemeleri sırasında bir askerın “Karın Marika'yı Manuel'in elinden nasıl alacaksın?” (ZY, s.113) sorusu ile kendinden geçmiştir. Sonrasında Manuel ile bir araya geldiğinde Çiftaslan Birliği'ne katıldığı gün karısını kimse ile paylaşmak istemediğini söylediğinde herkesin kendini payladığını hatırlatarak (ZY, s.115) tüm değerleri yok sayan bu yaşam biçiminin kendi hayatına yansımından duyduğu rahatsızlığı ifade etmiştir.

3.3.11. Karnavaldaki yaşam alışılmış hayatın ters-yüz edilmesidir

Zaman Yeli'nde ters yüz edilmiş yaşam, Haydar'ın Kapadokya'da yeraltında karşılaştığı yaşamdır. Haydar'ın yer altında kurulan yaşam ve bu yaşam alanındaki insanların eşitliğini anlattığı bölümlerin karnavaleksin bu unsuruna karşılık geldiği söylenebilir. Haydar'ın *doğru bildiklerim değişti* dediği bu yaşam kadın ve erkeklerin iş bölümü yaptığı iş bölümü yapılırken kadın-erkek ayrımının yapılmadığı, insanların karınca gibi çalıştığı (ZY, s.100) bir yaşam alanıdır. Haydar hep aşağılanmış olan halkın ilk kez yaptığı işten ötürü övüldüğünü ifade eder. Bu insanların hayvanlar gibi ağaç kavuklarında yaşadığını düşündüğünü ancak şimdi onlarla birlikte aynı taş sediri paylaştığını ve onları küçümsemediğini (ZY, s.101) söyler. Bu insanların değer gördüğü bir ortamda önceleri kırbaç zoruyla yaptırılan işleri, canla başla yaptığını gördüğünü (ZY, s.101) ve buna şaşırıldığını belirtir. Çiftaslan Birliği öncesi beylik, ağalık, din adamlığı gibi ayrıcalıklı statülerde olan insanların da Çiftaslan Birliği'nde herkesten biri olarak çalışmaları ve bu durumu benimsemiş olmaları ters yüz edilmiş karnavaleks yaşam biçimi olarak değerlendirilebilir.

3.3.12. Toplumsal çok dillilik ve bireysel çok seslilik içerir

Romanın başlarında Vasili tarafından Korama Manastırı'na getirilen Dimitri'nin Latince dua eden papazının dudaklarını okuyup “Dehniste fisas pnevma teiyon profonos / Otu vroton hen...” (ZY, s.16) mısraları olduğunu anladıktan sonra duanın devamını “... ablahimaton menos...” (ZY, s.16) mırıldanması Latince bildiğini göstermektedir. Korama Manastırı'nda yemek yedikten sonra kendisinden konuşma yapmasının beklendiğini anlayan Dimitri'nin başından geçenleri anlatmak için tercih ettiği dil Rumiyan dilidir. “Ben Büyük Anastas'ın torunu Dimitrius, İmparator Yuannis Dukas Vataçis'in kulu...” (ZY, s.19) ifadesiyle konuşmasına başlayan Dimitri başından geçenleri Rumiyan dili ile anlatırken sesini de değiştirerek anlattıklarına destansı bir hava katmayı

amaçlamıştır. Aynı yemekte Dimitri'nin yemektekilere tanıttığı Leon kör olması sebebiyle duyduğu seslerin hafızasında oluşturduğu ve geçmişe ait olan manzaraların da etkisiyle farkına bile varmadan Türkçe konuşur. “Hekimler der idi ki: / Eğger gâvur dininde doğmayaydım/ gözlerimi açar imişler.” (ZY, s.20) Türkçe söylenen bu sözler ortamdakileri rahatsız etmiş ve homurdanmalar olmuştur. Durumu sezen Dimitri Leon'un Babailere karşı kiralanmış bir Frank askeri olduğunu, bilgisiz ve zavallı biri olduğunu, asiler tarafından gözlerine mil çekildiğini ifade ederek hoş görülmesini amaçlamıştır. Ancak Leon Dimitri'nin uyarısını sezemediği için kaba ve sert hareketlerle (ZY, s.21) başından geçenleri anlatmaya devam etmiştir. Başpiskopos ve papazlar bu durumdan rahatsız olmuştur.

Vasili tarafından toplantıya davet edilen Emir Haydar'a karşı bir Türkmen beyinin “Sen neredeyse otağın orasıdır efendi! Üç dene köşe minderiynen iki sedir otak değüldür. Aslan gibi yiğitsin, seni görüben bu karangu mağarayı Haydar otağı sandımdı, senin otağını aslanlayu kökrenir bir otağ sandımdı ben” (ZY, s.56) şeklinde konuşması Emir Haydar tarafından edep bilmez bir dil ve üslup olarak değerlendirilmiştir. Bütün bu örnekler Zaman Yeli'de karnaval unsurlarından olan çok dillilik ve bireysel çok sesliliğin mevcut olduğunu göstermektedir.

Sonuç

Gürsel Korat yazarlı Zaman Yeli isimli roman İletişim (2000), Can (2004) ve Yapı Kredi Yayınları (2015) tarafından yayınlanmıştır. Roman 122 sayfadır. Romanın ön kapağında bir kilise resminden fotoğraflanan at başı resminin fotoğrafı bulunmaktadır. Arka kapakta ise ön kapaktaki ile aynı ölçülere sahip at başı resminin fotoğrafının yer aldığı görülmektedir.

Romanın arka kapağında “İnsan sevmeyen zalimler nasıl tanrı adına hükmederler?” diyen sağır bir kilise ressamı ile kör bir Latin askerinin zamanın tozunu attıran macerasıdır anlatılan...” şeklinde yer alan ifadelerden romanın konusuna vurgu yapıldığı görülmekle beraber Gürsel Korat tarafından insan sevgisinin temele alındığı bir anlatımın okuyucuya sunulacağı anlaşılmaktadır. Takip eden paragrafta romanda anlatılan olayın efsanevi bir olay olduğu vurgulanmakta ve bu efsanede farklı statü ve dinlerdeki insanları kaynaştırıldığı ifade edilmektedir. Gürsel Korat'ın bu noktada da insan sevgisi ve insanların eşitliğine vurguyu genişlettiği görülmektedir. Anlatılan efsanevi olayın yazar tarafından insanca yaşamın müjdeleyicisi bir deprem olarak görülmesi romanın insan sevgisi ve eşitlik anlayışına sahip bir görüşü okuyucuya aktaracağını teyit etmektedir. Arka kapakta yer alan son paragraf ise romanda işlenen efsanevi olayın tarihin bilinçaltını ortaya çıkardığını ve yeniden kurgulandığını haber vermesi açısından önemlidir.

Romanın ilk bölümünde üçüncü kişi ağzından yapılan anlatımın (hakîm bakış açısı) sonraki bölümlerde birinci kişi (kahraman bakış açısı) ağzı ile yapılan anlatıma döndüğü görülmektedir.

Babailerce sağır edilen Dimitri ve kör edilen Leon'un başından geçen efsanevi olayla anlatımına başlanılan romanda karakterlerin, olay zamanının ve olay yerlerinin tarihi bağlamdan koparılmadan yeniden kurgulanan olayda yer aldığı görülmektedir. Romanın başlatıcı olayı hayali bir olay olmakla birlikte romanın başlatıcı olayının kahramanları gerçek bir olaydan-Babailer İsyanı- seçilen kişilerdir. Babai İsyanından sonra ortaya çıkan bir mücadeleyi esas alması, anlatımda yer alan Çiftaslan Tarikatı gibi bir tarikatın tarihte yer almaması yazar tarafından akronik yapıların

kasıtlı olarak kullanıldığını göstermektedir. Bu bağlamda roman gerçek ile kurguyu iç içe geçirmeyi başarmıştır.

Karnavalesk roman örneği inceleme çalışmalarına Eren (2011)'in Ayfer Tunç'un Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi isimli roman incelemesi örnek gösterilebilir. Eren (2011) söz konusu romanın karnavalesk özellikler taşıdığını Zaman Yeli'de yapılan çalışmaya benzer şekilde ortaya koymaktadır.

Mikhail Bakhtin'in Batı edebiyatı eserlerinde izini sürdüğü: kutsal varlıkları somutlanması ve onlara saygısızlıkta bulunulması; değerlere içten bir tutumla, saygı ile saygısızlık arasında bir yaklaşım sergilenmesi; karnaval kralının gülünç şekilde tahta çıkarılması ve aşağılanıp alay edilerek tahttan indirilmesi; karnavalın saygısızlık, küfür, küçük düşürme, alay, müstehcenlik, kutsal metin ve deyişlere ilişkin parodiler içermesi; karnaval yazınında anlatıcının kimseye benzemeyen, genel normlara uymayan, alışılmış yaşam biçiminden kopmuş, herkesçe hor görülen ve kendisi de herkesi hor gören delirme eşiğinde bir kişi olması; ölüm ve yaşamın karnavaldaki beden imgesinde birleşmesi, dev bir beden şeklinde insanlığın ilerleyişi biçiminde bireyin ölümlülüğün aşılması; resmîyetin yok edilmesi, bedensel arzulara dair aşırılıkların kutlanması; hayatın olağan akışından kopulması; karnaval dışındaki yaşamın her türlü yasağı ve sınırının karnaval süresince askıya alınması, kişilerarası bütün farkların yok edilmesi, hiyerarşik yapı ve ona bağlı her şeyin ortadan kaldırılması; uygunsuz birleşmelerin görülmesi; alışılmış hayatın ter-yüz edilmesi ve toplumsal çok dillilik ve bireysel çok seslilik içermesi özelliklerinin tamamının Zaman Yeli'de örneklerine rastlanmıştır. Mikhail Bakhtin'in; François Rabelais'in eserlerinde izini sürdüğü Batı toplumunun antik dönemlerinde bile var olduğunu söylediği karnaval hayat anlayışına ait unsurların Zaman Yeli'nde tam anlamıyla kendine yer bulduğu görülmektedir.

Özellikle Bakhtin'in grotesk gerçekçiliği açısından romana bakılınca ressam Dimitri'nin alışıl gelmiş kutsal kilise resimleri yerine kendi çizimlerini oluşturması Gürsel Korat'ın Zaman Yeli isimli romanı grotesk gerçeklik yani karnaval anlayışı üzerine kurduğu açıkça ortaya çıkmaktadır.

Zaman Yeli, bir serinin parçası olduğundan serinin diğer romanlarının da -Güvercine Ağıt, Kalenderiye, Rüya Körü- karnavalesk roman özelliği açısından incelenmesi yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aktulum, Kubilay (2011). *Metinlerarasılık/Göstergelerarasılık*, Ankara: Kanguru Yayınları.
- Bakhtin, Mikhail (2001). *Karnaval dan Romana*, (C. Soydemir, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çetin, Nurullah (2009). *Roman Çözümleme Yöntemi*, Ankara: Öncü Kitap.
- Eren, Zerrin (2011). "Karnavalesk Roman Örneği Olarak Ayfer Tunç'un Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi", *A.Ü. Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*, s.207-229.
- Fırıncıoğlu, Sevra (2015). *Roman ve Edebi Türlerin Sosyolojisi*, İstanbul: Gece Kitaplığı Yayınları.
- Karasar, Niyazi (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel yayınları.
- Koç, Yasemin (2017). *Edebiyat Teorisi: Rabelais ve Dünyası*, Söylem, 132-148.

Korat, Gürsel (2000). *Zaman Yeli*, İstanbul: YKY.

Küçük, Ömer (2011). *Mihail Bakhtin'in Sosyal Ontolojisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı, Sosyoloji Bilim Dalı.

Madran, Cumhuriyet Yılmaz (2012). *Modern İngiliz Romanında Mikhail Bakhtin*, İstanbul: Gündoğan Yayınları.

Narlı, Mehmet (2002). "Romanda Zaman ve Mekân Kavramları", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 92-106.

Oktay, Ahmet (2001). *Bakhtin'le Tanışırken*, Virgül. Kasım 2001, Ocak 2002: Pusula Yayıncılık

Yanikkaya, Zerrin (2003). *Tiyatroda Grotesk ve Bir Örnek Olarak Fernando Arrabal Tiyatrosu*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tiyatro Anabilim Dalı: Yayınlanmamış Doktora Tezi.